

STANISLAS WROZA • JULIEN ROCHEFORT

HANDBOEK

TREK VOGELS

NOORDBOEK NATUUR

Inhoud

Reikwijdte en doel van het boek	5
Vliegende migratie	11
De struiktrek	93
De trek van watervogels	153
De trek van roofvogels	223
Enkele zeetrekken	236
Nachttrek	239
Inleiding	240
De nachttrek opnemen: technische aspecten	243
Algemeen principe van nachtopnamen	244
De apparatuur	251
Het systeem in het veld gebruiken: valkuilen, tips	264
Op zoek naar de vogel: de nachten analyseren met sonogrammen	270
De nachttrek van vogels: een samenvattende tabel	278
Determinatiegids voor nachtelijke trekvogels	283
Determinatiesleutel	371
Register	374
Dankwoord	376
Fotoverantwoording	376

Reikwijdte en doel van het boek

Het observeren van trekvogels is een aaneenschakeling van onvoorspelbare ontmoetingen. Hoe groot is de kans dat een Noorse koperwiek je pad kruist in de bocht van een Utrechts stadspark, dat een Oostenrijkse kruisbek boven je vliegt in een sparrenbos op de Veluwe, of dat een Siberische zanger plotseling voor je opduikt in een braamstruik op een Waddeneiland? Dit zoeken naar verrassingen waar ornithologen blij van worden, vereist een zekere behendigheid, omdat de waarnemingen vaak vluchtig zijn, waardoor onze ogen en oren slechts een paar seconden hebben om de beweging te bevriezen en een naam aan de vogel te geven.

Het doel van dit boek is dan ook om iedereen de belangrijkste gereedschappen te geven om snel de overgrote meerderheid van trekkende soorten die ze in Europa kunnen tegenkomen te determineren. Om een betrouwbare determinatie van elke soort te garanderen, worden drie verschillende soorten informatie systematisch beschreven:

1. Het silhouet en gedrag van de vogel (visuele criteria);
2. Vluchtroepen (akoestische criteria);
3. De tijd van het jaar en geografische gebieden waar de soort kan worden waargenomen (context).

Uitgaande van de vaststelling dat deze soorten zich heel vaak verraden door hun geluid, werd het accent gelegd op de beschrijving en vergelijking van de roepen van de verschillende soorten. Het gebruik van geannoteerde sonogrammen voor al deze soorten maakt dit boek tot een complete gids voor het determineren van vogelgeluiden. Voor elke soort worden ook de belangrijkste visuele criteria gepresenteerd die determinatie in de vlucht of in vluchtige observatieomstandigheden mogelijk maken. Dit boek is daarom bedoeld om beknopt te zijn en direct ter zake te komen voor een snelle determinatie van de soort. Het is niet bedoeld om meer gedetailleerde visuele determinatiegidsen te vervangen, waarin de verenkleed op een meer volledige manier zijn beschreven waardoor het mogelijk is om de leeftijd en het geslacht van de vogels te bepalen.

Met migratie bedoelen we hier zowel de bewegingen van vogels in de lucht als de migratie van zangvogels van struik naar struik, ook over korte afstanden (bijvoorbeeld: glanskop, barmsijs, enz.). Deze reikwijdte is breed en omvat de overgrote meerderheid van de vogels die in Europa voorkomen. Om beknopt te blijven, werd er toch voor gekozen om zeevogels niet te beschrijven, die niet erg vocaal zijn buiten het broed-

Trektellen in de herfst bij Cap Ferret (Frankrijk).

seizoen en meestal ver op zee worden waargenomen (alken, pijlstormvogels, albatrossen, duikers, enz.), strikt nachtelijke trekvogels (rallen), evenals standvogels waarvan de ontmoeting buiten het broedgebied onwaarschijnlijk is (ruigpoothoenders of zeer lokale standvogels zoals de Corsicaanse boomklever).

Trevogels observeren

Elk jaar doorkruisen tientallen miljoenen vogels Europa. De vogeltrek is overal waar te nemen, van de centra van steden tot afgelegen bergpassen. Een paar minuten concentratie, ogen gericht op de lucht of op de struiken, zou je in staat moeten stellen de hartslag van de migratie te voelen. De oplettende waarnemer zal merken dat deze bewegingen zorgvuldig gestruc-

tureerd zijn in tijd en ruimte, waarbij elke soort zijn eigen tijdschema en zijn eigen trekcorridors heeft. Met het verstrijken van de seizoenen zullen we daarom om de beurt processies van verschillende soorten zien die eind van de zomer naar het zuiden trekken en in de lente terugkeren om te nestelen. Om deze bewegingen beter te begrijpen, wordt in dit boek voor elke soort informatie gegeven over de timing van de migratie en de geografische verspreiding.

► **Wanneer?** Vanaf de maand juli zien we de eerste Scandinavische steltlopers verschijnen. In augustus vertrekken de zangers naar het zuiden om onze contreien te verlaten, terwijl de buizerds en andere roofvogels in de lucht paraderen. In september zullen de grasmussen de struiken bevolken, terwijl de boompieper geleidelijk plaats zal maken voor de graspieper.

Oktober komt eraan, een tumultueuze maand waarin alles door elkaar loopt en bepaalde vogels verdwalen, onder een hemel gevuld met de roep van de vink. November zal in het teken staan van de versterking van de troepen van Scandinavische lijsters, die plaats zullen maken voor de passage van kraanvogels en ons geleidelijk naar de winter zullen leiden, een rustiger seizoen dat de mezen of barmsijzen er niet van zal weerhouden om indien noodzakelijk verder te trekken naar het zuiden! Dit herhaalt zich in maart, dit keer in de tegenovergestelde richting, wanneer lijsters en vinken zich haasten om hun nestplaatsen te vinden onder de blik van de eerste zwarte wouwen die terugkeren uit Afrika. In april krijgen ze gezelschap van zwaluwen en in mei van gierzwaluwen. Ze zullen de cyclus voltooien in juni, een maand van grote verwarring waarin de laatkomers nog aankomen, terwijl de eersten al weer aan het vertrekken zijn!

► **Waar?** Terwijl sommige soorten zoals piepers en vinken over een breed front migreren, volgen andere, zoals paarse strandlopers, nauwgezet de kust. Roofvogels zullen op zoek gaan naar thermische opwaartse luchtstromen in reliëfgebieden, en ze zullen vooral worden waargenomen terwijl ze hun weg zoeken over de passen van de Alpen of de Pyreneeën. Veel zangvogels uit Noord-Europa trekken in de herfst naar het zuidwesten, langs de Nederlandse kust, dan België, vervolgens de Noord-Franse Kanaalkust, voordat ze Bretagne oversteken om daarna de Atlantische kusten van Frankrijk, Spanje en Portugal te volgen die hen naar Gibraltar zullen brengen. Diezelfde vogels zullen in het voorjaar hun vizier op het noordoosten richten, waardoor ze zich zullen concentreren langs de Middellandse Zee. Anderen volgen liever de Rhônevallei. Dwaalgasten bevinden zich vaak in extreme geografische posities, waar alleen de zee hen verhindert om verder te gaan: kapen en eilanden.

Om deze migratie beter te begrijpen, worden er door het hele land tellingen georganiseerd, door vrijwilligers of medewerkers van onderzoeksinstituten en met verschillende doeleinden. Een helpende hand is altijd welkom en deelname stelt je in staat om te leren van ervaren waarnemers. Deze migratiehotspots staan vermeld op sites als trektellen.org of migraction.net.

Waarom migreren vogels?

Migratie is een complex fenomeen dat ons begrip nog grotendeels te boven gaat. Laten we desalniettemin enkele hoofdprincipes bekijken die ons in staat zullen stellen de zaken duidelijker te zien.

Zoals we allemaal weten doet de aarde er een jaar over om rond de zon te draaien en een dag om een volledige omwenteling om zichzelf te voltooien, maar we vergeten vaak dat onze planeet ook helt ten opzichte van haar baan rond de zon. Met andere woorden, er zijn tijden van het jaar waarin het zuidelijk halfrond meer aan de zon wordt blootgesteld dan het noordelijk halfrond, wat we 'winter' noemen. Een half jaar later is de situatie omgekeerd en worden wij meer opgewarmd door zonnestraling: het is zomer. Deze astrofysische elementen hebben een groot gevolg voor de natuur: de temperatuur varieert gedurende het jaar. Vogels zouden theoretisch deze temperatuurschommelingen kunnen overleven (we vinden mezen bij -30°C in Lapland), maar de hulpbronnen waarmee ze zich voeden (planten, insecten) zijn er daarentegen veel gevoeliger voor: het is lastig om in de winter een mug onder de sneeuw te vinden! Omdat ze niet kunnen eten, worden de vogels gedwongen verder naar het zuiden te trekken. Zodra de lente aanbreekt, worden de boreale gebieden snel opnieuw gekoloniseerd omdat de hulpbronnen zich daar vermenigvuldigen en migrerende soorten niet langer kunnen concurreren met de standvogels die ze in hun overwinteringsgebieden tegenkomen.

Aangezien de voorwaarden voor toegang tot voedselbronnen sneller beperkend zijn voor insectenetters in het hoge noorden dan voor zaadeters in het zuiden, migreren de verschillende soorten niet gelijktijdig. Vaak zijn de meer noordelijke populaties logischerwijs de laatsten die terugkeren naar hun broedplaatsen en de eersten die vertrekken, omdat de omstandigheden daar slechts gedurende een korte periode van het jaar gunstig zijn. Zo zullen we vanaf eind maart de gele kwikstaarten nestelend rond de Middellandse Zee (ssp. *feldegg*) zien terugkeren, terwijl de Scandinavische vogels (ssp. *thunbergi*) pas in mei zullen verschijnen. Tot slot keren de mannetjes vaak eerder terug om de

broedplaatsen te bezetten voor de komst van de vrouwtjes, en daarom migreren ze dus minder ver. Jonge vogels migreren daarentegen vaak verder om concurrentie met adulte vogels te vermijden. Deze trekbewegingen zijn soms ongelooflijk lang, waarbij sommige noordse sterns zo'n 70.000 km per jaar afleggen.

Vogeltrek is grotendeels genetisch bepaald. Binnen vogelpopulaties die traditioneel als sedentair worden beschouwd, zijn er echter ook vogels met trekgedrag. De afbakening tussen sedentaire soorten en trekkende soorten is daarom bijzonder delicaat, en er zijn veel voorbeelden van soorten waarbinnen alleen de populaties van Noord-Europa migreren (zwartkop, grote bonte specht). Het ritme van de migratie wordt gestuurd door een interne klok die deels aangeboren is en onder andere gevoelig is voor de fotoperiode (daglengte).

Ten slotte wordt de omvang van de migraties bepaald door de beschikbaarheid van voedsel en de meteorologische omstandigheden. Pestvogels overwinteren meestal in Noord-Europa en bereiken Zuid-Europa doorgaans niet, maar in jaren waarin bessen in het noorden ontbreken, komen enkele honderden of zelfs duizenden vogels naar lagere breedtegraden. Evenzo wordt het gedrag van bepaalde zogenaamde 'irruptieve' soorten (zoals de kruisbek) bijna hoofdzakelijk bepaald door de aan- of afwezigheid van hulpbronnen in een bepaald jaar.

Deze klassieke migraties worden aangevuld met andere bewegingen die slechts een deel van de populatie betreffen. De adulte vogels doen ervaring op met migratie waardoor ze hun route kunnen optimaliseren en nemen heen vaak niet dezelfde route als op de terugweg (bijvoorbeeld langs de Atlantische kust in de herfst, maar over de Middellandse Zee of oostelijker in de lente). De jonge vogels zwerven gemakkelijker rond en gaan op zoek naar nieuwe territoria, dit fenomeen van verspreiding betreft zelfs sedentaire soorten. In het voorjaar laten sommige (vaak jonge) vogels zich door gunstige omstandigheden ten noorden van hun traditionele verspreidingsgebied meevoeren (doorschieten). Wanneer de weers-

omstandigheden ongunstig zijn, kunnen sommige vogels worden waargenomen terwijl ze in de tegenovergestelde richting migreren (retromigratie), alsof ze een fout in de timing proberen te compenseren.

Leer door vogelroepen op te nemen

In tegenstelling tot wat vaak wordt gedacht, is de moeilijkste stap die moet worden gezet om een zeker gemak te verwerven bij de determinatie van vogelgeluiden niet de kennis van veel soorten, maar de goede beheersing van een beperkt aantal veel voorkomende soorten. Pas als we ons niet langer afvragen wat deze krap vijftien soorten zijn, die 90% vertegenwoordigen van wat onze oren dagelijks bereikt, kunnen we serieus beginnen te graven in wat minder vertrouwd is. Hiervoor gaat er niets boven regelmatig oefenen, maar dan in kleine doses. We kunnen bijvoorbeeld elke dag een nieuwe soort leren. Blinde tests (luisteren naar willekeurig afgespeelde opgenomen geluiden en proberen deze toe te wijzen) zijn zowel leuk als effectief om de vogelzang te leren.

Ten slotte, aangezien het veel gemakkelijker is om vogelgeluiden te leren wanneer luisteren wordt gecombineerd met visuele waarneming, moeten we proberen zoveel mogelijk tijd te besteden aan het kijken en luisteren naar de vogels die we in het veld tegenkomen. Het opnemen van de vogelgeluiden en er weer 'koud' naar luisteren, door je eigen geluidsbank samen te stellen van de soorten die je al hebt gehoord, is een uitstekende manier om snel vooruitgang te boeken.

Er zijn nu goedkope en kleine microfoons en recorders verkrijgbaar die geschikt zijn voor natuurgetrouwe geluidsopnames (bijvoorbeeld: Clippy Primo EM 172). Sonogrammen kunnen worden geanalyseerd met behulp van de gratis software Audacity of RavenLite (zie de QR-code Audacity-tutorial hiernaast). Het volledige proces voor het verkrijgen van de juiste apparatuur, het beschrijven van de geluiden en het analyseren ervan is elders in dit boek beschreven.

Hoe omschrijf je een geluid?

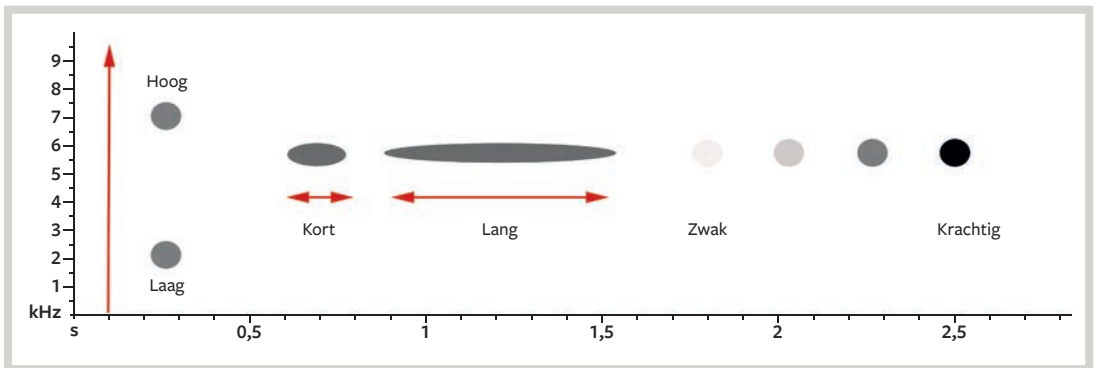
Veel auteurs hebben in het verleden geprobeerd de geluiden van vogels om te zetten in muzieknoten of onomatopoeën. Deze benadering biedt geheugenteuntjes, maar staat geen volledige en objectieve beschrijving toe die kan worden gebruikt voor de determinatie. We zien bijvoorbeeld dat dezelfde partituur gespeeld op een orgel of op een gitaar radicaal verschillende geluiden produceert. De auteurs van dit boek zijn daarom voorstander van een beschrijving van geluiden door middel van een sonogram.

Een sonogram is een visuele weergave van een geluid in drie dimensies. Het wordt gepresenteerd in de vorm van een grafiek, met twee assen.

De eerste as, horizontaal en onderaan, in wetenschappelijk jargon 'x-as' genoemd, komt overeen met de tijd. Hier zie je de duur van het geluid in seconden. Hoe langer het geluid, hoe langer het sonogram.

De tweede as, verticaal en links, in wetenschappelijk jargon de 'y-as' genoemd, komt overeen met de toonhoogte van het geluid. Hier lees je de frequentie af, in hertz (Hz) of kilohertz (kHz), met 1 kHz = 1000 Hz. Hoe hoger het geluid, hoe hoger de frequentie.

Het volume, ten slotte, wordt weergegeven door de helderheid. Hoe krachtiger een geluid, hoe donkerder het op het sonogram verschijnt. De stiltezones verschijnen dus in wit, terwijl de roepjes van de vogel in grijstinten verschijnen, die naar zwart neigen wanneer het geluid krachtig is.

De drie fundamentele dimensies van geluid op een sonogram, volgens Stanislas Wroza, *Les Oiseaux par le son*, Paris, Delachaux en Niestlé, 2019.

► Hoe kan ik de geluiden raadplegen die bij dit werk horen?

Ofwel door de QR-code te scannen met een daartoe geschikte app op je smartphone, of door rechtstreeks de URL in te voeren: www.xeno-canto.org/set/XXXX, waarbij 'XXXX' moet worden vervangen door het nummer dat naast elk van de QR-codes staat.

LINK NAAR ALLE
GELUIDEN VAN DIT BOEK
(LINKER KOLOM)

TREKTELLEN.ORG

MIGRATION.NET

AUDACITY-
TUTORIAL

Vliegende migratie

In dit gedeelte komen zangvogels en verwanten aan bod die doorgaans vliegend worden waargenomen tijdens trektellen overdag. Deze vogels overbruggen overdag grote afstanden. Op enkele uitzonderingen na (duiven) roepen ze in de vlucht, wat een uitstekende manier is om ze te determineren. Roofvogels, steltlopers, meeuwen, reigers, eenden en ganzen trekken ook vliegend, maar worden vanwege hun bijzonderheden afzonderlijk behandeld.

Vinken trekken vaak in grote, wanordelijke groepen die de laatste zonnige dagen van de herfst verlevendigen.

GIERZWALUWEN

GEDRAG Extreem behendige vogels, die snel door de lucht glijden en meestal in wanordelijke groepen trekken. Zeer korte poten, vaak onzichtbaar: landen alleen om te nestelen en ze slapen in de vlucht. Vogels in zwermen roepen vaak, maar eenzame migranten zijn over het algemeen zwijgzaam.

Gierzwaluw *Apus apus* 1

WAAR EN WANNEER TE ZIEN? Algemeen in het hele gebied van april tot september, met twee migratiepieken eind april en vervolgens in juli.

KENMERKEN Spanwijdte 40 cm, geheel zwart met lange, taps toelopende vleugels. Bovendelen zwartbruin en kleine witte keel. Staart vrij lang en gevorkt.

1

Vale gierzwaluw *Apus pallidus* 2

WAAR EN WANNEER TE ZIEN? Mediterrane soort. Dwaalt af en toe verder naar het noorden af en trekt vaak later dan de gierzwaluw (oktober en november).

KENMERKEN Spanwijdte 40 cm, geheel bruin met lange, taps toelopende vleugels, breder en ronder dan die van gierzwaluw. Onderscheidt zich van de laatste door de lichtbruine (niet zwartbruine) bovendelen, een uitgebreidere witte keel en een geschubd patroon op de buik (alleen zichtbaar onder goede omstandigheden).

2

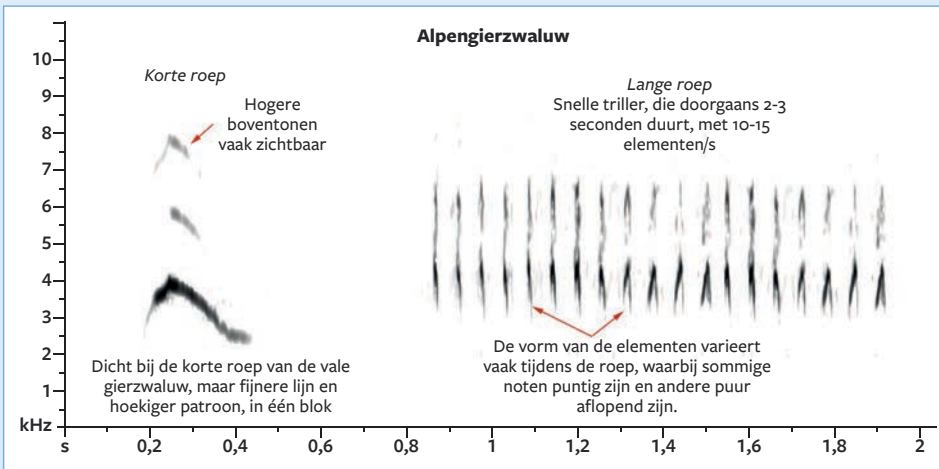
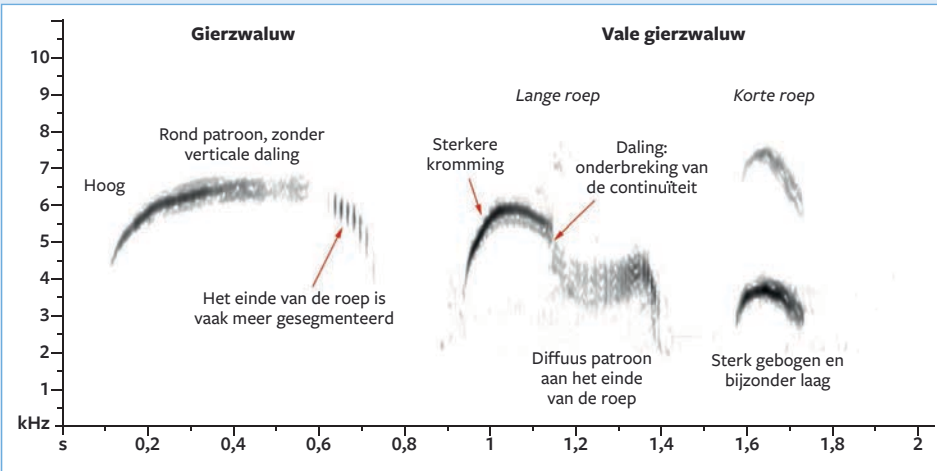
Alpengierzwaluw *Apus melba* 3

WAAR EN WANNEER TE ZIEN? Soort uit Zuid-Europa en Klein-Azië, vaak geassocieerd met gebergtes. Aanwezig van maart tot oktober, met twee migratiepieken begin april en begin september. Grote, behendige vogel, die gemakkelijk vliegt. Over het algemeen niet erg vocaal tijdens de migratie.

KENMERKEN Spanwijdte 55 cm, grote breedvleugelige gierzwaluw, witte buik die scherp contrasteert met de rest van het zwarte lichaam. De bovendelen zijn lichtbruin.

3

► **Gierzwaluw** en **vale gierzwaluw**. Karakteristieke schelle, lange, hoge ‘sriii’-klanken. Bij de vale gierzwaluw zijn de patronen ruwer (alsof we de r’s vaker horen) en vaak korter. Het verschil in klankkleur is waarneembaar voor een geoefend oor, waardoor het een uitstekend determinatiecriterium is. Op het sonogram is de roep van de vale gierzwaluw meer gebogen, lager en vertoont vaak een duidelijkere daling. Er is overlap tussen de twee soorten en alleen de meest typische roepen zijn determineerbaar.

► **Alpengierzwaluw**. Twee soorten roepen die klassiek tijdens de vlucht worden geuit. Een lange triller bestaande uit snel opeenvolgende ‘ki-ki-ki-ki-ki’-tonen, die doet denken aan een valk en vaak te horen is als de vogels elkaar in de lucht achtervolgen. Op het sonogram is elke noot puntig en eindigt in een steil aflopende helling. Deze vorm kan tijdens de triller evolueren (klassieke, kortere en hogere noten in het midden van de triller). Een raspand fluitje “srrrip” dient als alarmroep. Dit is lager, zuiverder (fijnere, niet-gefragmenteerde lijn) en schriller (gemarkeerde hogere boventonen) dan de overeenkomstige roep van andere gierzwaluwsoorten.

Schoorsteengierzwaluw *Chaetura pelagica* 1

WAAR EN WANNEER TE ZIEN? Amerikaanse soort. Zeer zeldzaam in Europa, in de herfst. Fladderende vlucht, die meer doet denken aan een zwaluw dan aan een gierzwaluw.

KENMERKEN Spanwijdte 30cm. Kleine, volledig grijsbruine gierzwaluw, te herkennen aan zijn vierkante staart, zijn gedrongen lichaam en zijn brede vleugels, evenals aan zijn grijze keel.

1

2

Huisgierzwaluw *Apus affinis* 2

WAAR EN WANNEER TE ZIEN? Afrikaanse soort, waarvan het verspreidingsgebied nu Spanje bereikt en zich noordwaarts ontwikkelt. Zeer zeldzaam in Nederland. Fladderende vlucht, die meer doet denken aan een huiszwaluw dan aan een gierzwaluw. Een deel van de vogels blijft in de winter.

KENMERKEN Spanwijdte 35 cm. Te herkennen aan de aanwezigheid van een groot wit veld op de stuit, dat langs de flanken naar beneden afloopt, evenals aan de rechte staart.

Pijlstaartgierzwaluw *Apus caffer* 3

WAAR EN WANNEER TE ZIEN? Afrikaanse soort, waarvan het verspreidingsgebied nu Spanje bereikt en zich noordwaarts ontwikkelt. Eénmaal waargenomen in Nederland. Migratie in mei en juli.

KENMERKEN Spanwijdte 35 cm. Herkenbaar aan de witte stuit, de diep gevorkte staart, evenals de aanwezigheid van wit op de vleugels aan het uiteinde van de armpennen (vaak nauwelijks zichtbaar van onderaf).

3

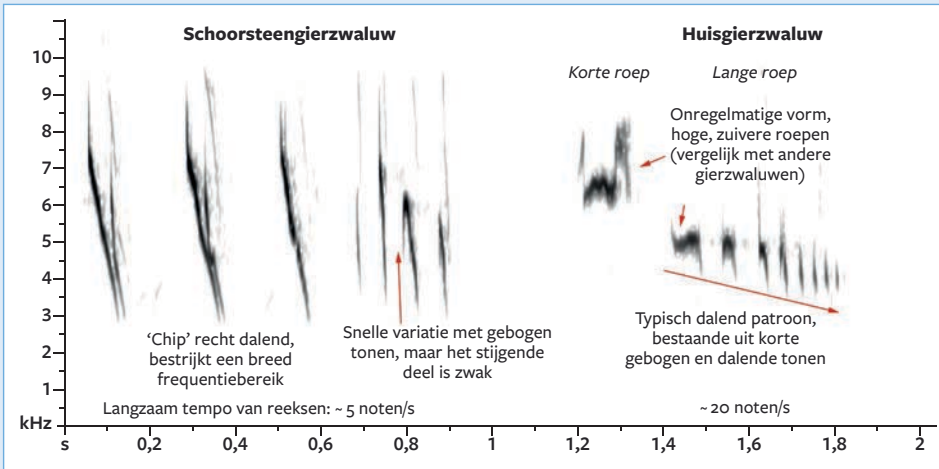
4

Siberische gierzwaluw *Apus pacificus* 4

WAAR EN WANNEER TE ZIEN? Aziatische soort die éénmaal in Nederland is waargenomen (met slechts enkele andere waarnemingen in West-Europa). Migratie zoals de gierzwaluw.

KENMERKEN Spanwijdte 45 cm. Grote gierzwaluw met een witte stuit en diep gevorkte staart. Vleugels egaal zwart. Keel vaak grotendeels wit.

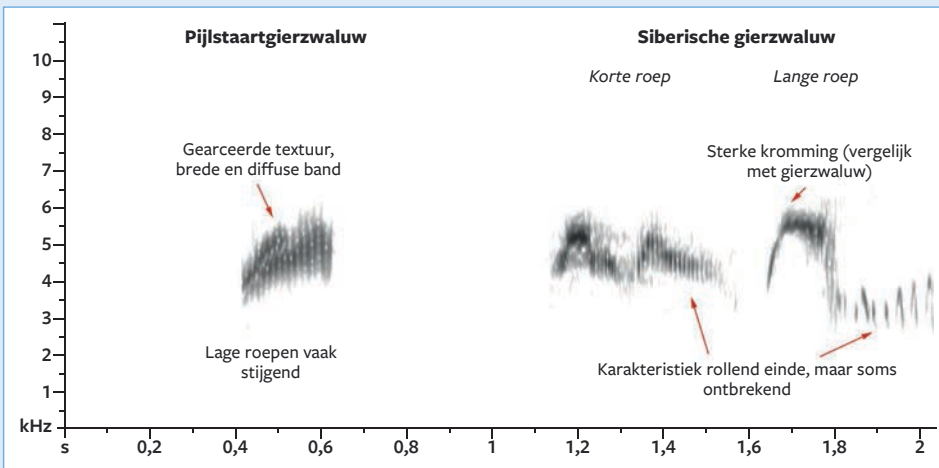

5144

SCHOORSTEEN-
GIERZWALUW

5276

HUIS-
GIERZWALUW

5275

PIJLSTAART-
GIERZWALUW

5277

SIBERISCHE
GIERZWALUW

► **Schoorsteengierzwaluw** Een reeks aflopende ‘chip’-klanken is vaak langzamer dan bij andere gierzwaluwen. Er bestaan versnelde variaties, maar het is altijd het dalende deel van het patroon dat het meest opvallend is.

► **Huisgierzwaluw** Een reeks fijne roepen, hoger van toon dan andere gierzwaluwen, meestal resulterend in een reeks van ‘ki-ki-ki-ki’-klanken die dicht bij die van de alpengierzwaluw ligt, maar nog sneller en minder laag afdalend. Ook eenvoudige korte roepen, die meer doen denken aan gierzwaluw en vale gierzwaluw, maar hoger van toon en zonder regelmatig gebogen vorm.

► **Pijlstaartgierzwaluw** De ruwste en meest diffuse onder de gierzwaluwen. De grootste verwarringsbron betreft de korte roep van vale gierzwaluw, maar de arcering is duidelijker, de omtrek breder en de roep is vaak erg kort en stijgend (geen lange roepen). Deze roepen worden vaak in snelle reeksen met elkaar verbonden.

► **Siberische gierzwaluw** Het eerste deel doet denken aan gierzwaluw, zij het meer gebogen, maar het rollende einde is karakteristiek en doet denken aan alpengierzwaluw. Als het einde ontbreekt, zijn sommige roepen niet te onderscheiden van die van gierzwaluw.

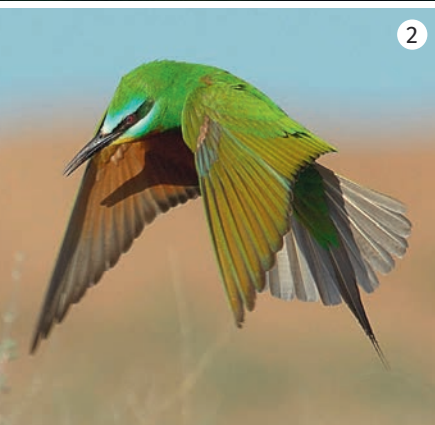
1

Bijeneter *Merops apiaster* 1

WAAR EN WANNEER TE ZIEN? Nestelt in een groot deel van Zuid-Europa, maar broedt ook in zeer klein aantal en onregelmatig in Nederland. Trekvogel die overwintert in Afrika, met pieken in de trek eind april en begin september.

GEDRAG Soort verplaatst zich vaak in kleine, luidruchtige groepen die gracieus vliegen, afwisselend in fases van glijdende cirkels en behendige en snelle vleugelslagen (wat lijkt op de vlucht van zwaluwen).

KENMERKEN Spanwijdte 40 cm. Kleurrijke vogel ('exotisch' uiterlijk) met een lange, naar beneden gebogen snavel, smalle driehoekige vleugels, een zwarte band over het oog en lange centrale staartpennen die een punt in het midden van de staart vormen. Hemelsblauwe buik contrasteert met de gele keel en roodachtige en gele bovendelen.

2

Groene bijeneter *Merops persicus* 2

WAAR EN WANNEER TE ZIEN? Dwaalgast in Nederland, niet jaarlijks.

GEDRAG Als bijeneter.

KENMERKEN Spanwijdte 40 cm. Hetzelfde silhouet als bijeneter, maar lichaam en bovenvleugels geheel groen en een roodachtige keel.

3

Hop *Upupa epops* 3

WAAR EN WANNEER TE ZIEN? Soort die regelmatig in Nederland wordt gezien en er soms ook tot broeden komt. De piek in de voorjaars trek is eind maart, die van de najaars trek is diffuser in augustus-september.

GEDRAG Mooie bonte vogel met brede vleugels, die vliegt als een vlinder. Er wordt zelden waargenomen dat hij actief vliegend migreert, maar er worden in de lente altijd wel een paar individuen waargenomen. Meestal stil tijdens trekvluchten, maar onder andere omstandigheden roept hij regelmatig.

KENMERKEN Spanwijdte 45 cm, brede vleugels met afwisselend zwarte en witte banen. Licht oranje kop. De lange snavel en kuif (in de vlucht platgelegd) geven hem een uniek silhouet.

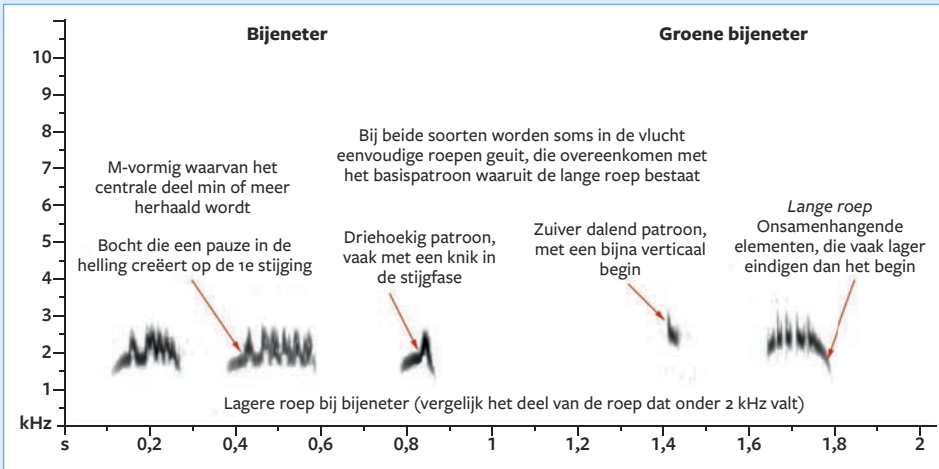
4

Wielewaal *Oriolus oriolus* 4

WAAR EN WANNEER TE ZIEN? Soort die van april tot september in heel Nederland aanwezig is, maar slechts vrij zelden word waargenomen tijdens de trek, en dan vooral tijdens de voorjaars trek. Een migratiepiek begin mei, gevolgd door een andere, minder uitgesproken, eind juli.

GEDRAG Grote zangvogel met soepele, golvende vlucht en energieke vleugelslagen (zoals een specht). Vaak solitair en stil tijdens trekvluchten.

KENMERKEN Spanwijdte 35 cm. Heldergeel lichaam (groenachtig bij vrouwtjes en juvenielen), deze kleuren zijn ook van een afstand zichtbaar. Vleugels en staart zwart met gele vlekken op de punten van de buitenste staartpennen en handpendekveren. Stuit en onderstaart geel. Rode snavel (doffer bij jonge exemplaren).

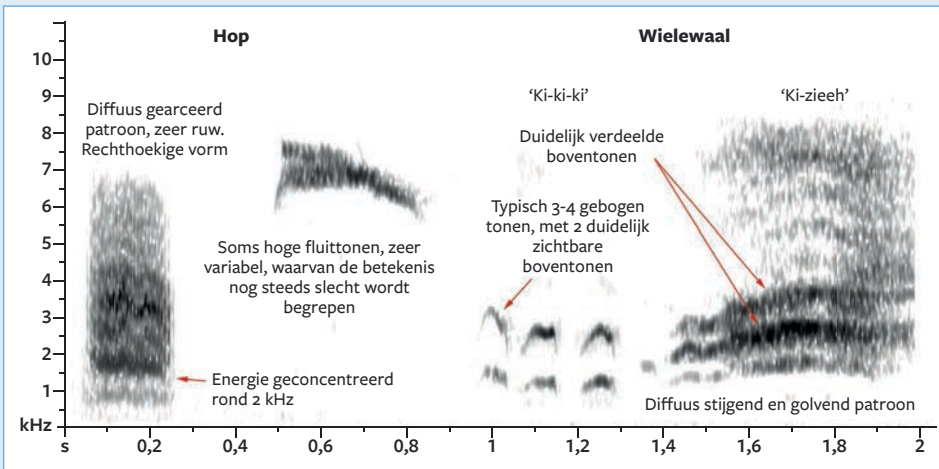
BIJENETER

5278

GROENE BIJENETER

5279

HOP

5280

WIELEWAAL

5281

► **Bijeneter en groene bijeneter**

De klassieke roep is 'prrut', zacht en rollend, hoger en rasperig bij groene bijeneter. Soms zijn korte roepen te horen die overeenkomen met een basisfragment van de eerder beschreven klassieke roep.

► **Hop** De klassieke roep is een raspend grom ('krrrek'), bijzonder luid, dat doet denken aan dat van een gaai. Sommige vogels maken tijdens de vlucht ook hoge fluittonen, die individueel verschillen. Niet te verwarren met de zang, het karakteristieke 'hoepoepoep'.

► **Wielewaal** Roept zelden tijdens een trekvlucht, maar kan soms reeksen 'ki-ki-ki'-klanken uiten die doen denken aan het gekekker van valken (die lager blijven dan die van de laatste) of piepende 'ki-zieeh'-klanken die ver dragen. Zelden zangfrasen.

1

IJsvogel *Alcedo atthis* 1

WAAR EN WANNEER TE ZIEN? Standvogel die het hele jaar door in het hele land aanwezig is, vooral opgemerkt tijdens de trek in de zomer (dispersie) met soms ook winterbewegingen.

GEDRAG Vaak omschreven als een 'blauwe schicht', die met een directe, rechte vlucht over het water raast. Trekt zowel 's nachts als overdag, vrij zelden waargenomen op trektelposten (de soort geeft er ongetwijfeld de voorkeur aan om kleine rivieren te volgen). Roept vaak tijdens de vlucht.

KENMERKEN Spanwijdte 25 cm, vleugels lijken kort in verhouding tot het lichaam en enorme snavel. Ultrasnelle vleugelslagen en karakteristieke helderblauwe bovendelen.

2

Halsbandparkiet *Psittacula krameri* 2

WAAR EN WANNEER TE ZIEN? Een soort die nog steeds in aantal toeneemt in Nederland, vooral in en rond grote steden. Sommige vogels verspreiden zich en kunnen af en toe worden waargenomen terwijl ze zich over langere afstanden verplaatsen.

GEDRAG Snelle vlucht met schokkerige vleugelslagen. Vaak in kleine groepen. Onophoudelijk en krachtig roepend.

KENMERKEN Spanwijdte 45 cm. Karakteristiek silhouet: grote groene vogel met massieve kop, roze papegaaicensnavel en zeer lange staart. Het mannetje heeft een halsband die zwart is aan de onderzijde en roze aan de bovenzijde. Groene vleugels met contrasterende donkerdere slagpennen.

3

Koekoek *Cuculus canorus* 3

WAAR EN WANNEER TE ZIEN? Wijdverspreid door het hele land. Migreert in april-mei (piek begin mei), daarna onopvallende najaarstrek van juli tot september, de soort overwintert in Afrika.

GEDRAG Solitaire trekvogel, flapperende vlucht, hangende vleugels, doet sterk denken aan een valk of sperwer. Over het algemeen zwijgzaam. Trekt zowel overdag als 's nachts.

KENMERKEN Spanwijdte 60 cm. Karakteristiek silhouet: zeer lange staart en lange puntige vleugels. Kleine duivenkop met tamelijk langwerpige en licht gehaakte snavel. Hangende vleugels. Witte buik, regelmatig grijs gebandeerd. Bovendelen grijs (mannetjes en vrouwtjes van de grijze vorm) of bruin (vrouwtjes van de rode vorm en juvenielen). Kop en borst grijs of rood. Gele oogring.

4

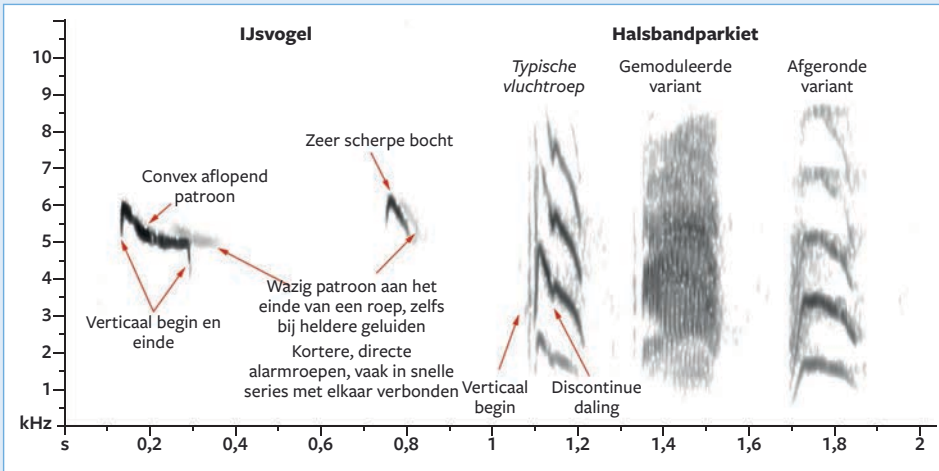
Kuifkoekoek *Clamator glandarius* 4

WAAR EN WANNEER TE ZIEN? Mediterrane soort die vroeg terugkeert naar zijn broedplaatsen (soms al in februari). Dwaalgast in Nederland.

GEDRAG Zoals koekoek, maar doorgaans vocaler in de vlucht.

KENMERKEN Spanwijdte 57 cm. Silhouet als van koekoek, maar zuiver witte buik, gele keel en opmerkelijke donkergrijze bovendelen met witte vlekken. Vleugels minder spits dan die van koekoek, slagpennen met een rode basis bij juveniel. Lange ronde zwarte staart met witte punt.

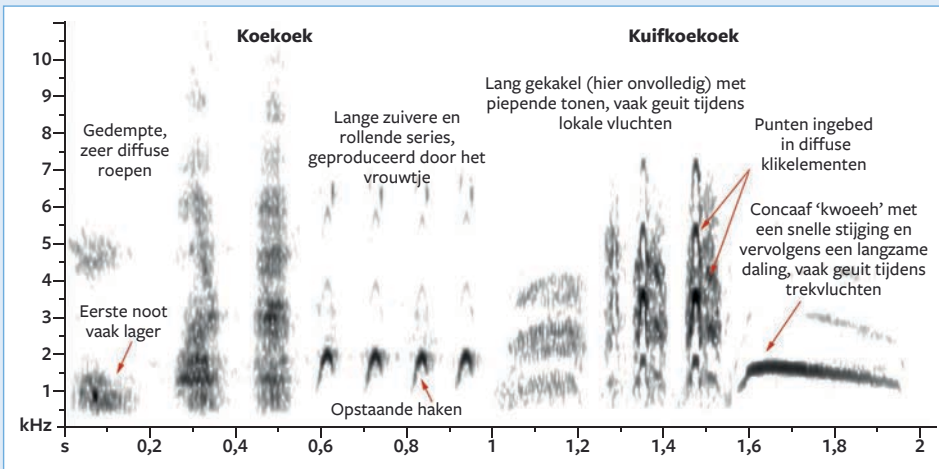

5282

5283

5285

5284

► **IJsvogel** Hoge, doordringende geluiden, vaak aan elkaar geregen in snel rollende reeksen wanneer vogels met elkaar communiceren, en die vervolgens veranderen in langere, geïsoleerde zuivere geluiden wanneer de vogel over lange afstanden vliegt. Een kort stijgend begin, gevolgd door een min of meer lange dalende fase, waarbij de contouren van de roep duidelijk zijn, met vaak een meer vage streep aan het einde van de roep. Bepaalde roepen kunnen doen denken aan die van heggenmus.

► **Halsbandparkiet** Een reeks verrassend krachtige, krassende, schelle en min of meer vibrerende 'kièk'-geluiden kunnen doen denken aan de

roep van een valk of spechten, maar die van de halsbandparkiet zijn hoger en luider.

► **Koekoek** Het vrouwtje koekoek laat tijdens de vlucht af en toe een 'kiukiuki'-triller horen, die aan een valk kan doen denken, terwijl het mannetje diepe, holle, opgewonden 'kroahs' kan uiten. Zingt soms tijdens de vlucht (het karakteristieke 'koe-koe').

► **Kuifkoekoek** Krachtige en opgewonden karakteristieke 'ki-ka-ki-ki-kriè!'-roepen, die doen denken aan zowel een kookaburra (lachvogel) als aan de lange 'kwoeeh'-roepen, die te horen zijn tijdens de nachtelijke trek.

1

Ekster *Pica pica* 1

WAAR EN WANNEER TE ZIEN? Soort die het hele jaar door in het hele gebied aanwezig is. Nogal sedentair, maar sommige individuen migreren in maart-april en vervolgens van september tot november.

GEDRAG Vaak in kleine groepen, met moeizame en directe vlucht, waarbij langzame vleugelslagen worden afgewisseld met korte zweefvluchten. Frequente roepen wanneer verschillende vogels elkaar tegenkomen.

KENMERKEN Spanwijdte 55 cm, elegante vogel, wit (buik, slagpennen behalve de punten) en zwart (staart, kop, basis van de vleugels) met iriserende reflecties. Kenmerkend lange staart vergeleken met andere vogels van dezelfde grootte.

2

Gaai *Garrulus glandarius* 2

WAAR EN WANNEER TE ZIEN? Soort die het hele jaar door aanwezig is in het hele gebied, met af en toe irrupties eind september of begin oktober, waarbij aanzienlijke bewegingen in de lucht kunnen worden waargenomen. De vogels keren in april terug naar het noorden.

GEDRAG Rechte vlucht met onregelmatige en relatief langzame vleugelslagen, onderscheidend. Vaak zijn er in groepen tijdens de vlucht frequente contactroepen te horen.

KENMERKEN Spanwijdte 50 cm. Karakteristiek vluchtuitend: zalmkleurige mantel en buik, lange zwarte staart die sterk contrasteert met witte stuit en anaalstreek. De vingers zijn goed gespreid aan de uiteinden van de brede zwartachtige vleugels, die een opmerkelijk patroon vertonen: witachtige dekveren met blauwachtige patronen. Zwarte snor.

3

Notenkraaker *Nucifraga caryocatactes* 3

WAAR EN WANNEER TE ZIEN? De Siberische notenkraaker (ssp. *macrorhynchos*) is een voormalige invasiegast en incidentele broedvogel. Komt soms in grotere aantallen voor tijdens invasies. De diksnavelnotenkraaker (ssp. *caryocatactes*) broedt in Midden-Europa (tot de Ardennen) en is een dwaalgast in Nederland.

GEDRAG Rechte vlucht met onregelmatige en tamelijk langzame vleugelslagen. Nogal zwijgzaam.

KENMERKEN Spanwijdte 55 cm, silhouet vergelijkbaar met dat van de gaai, maar met kortere staart. Bruin lichaam gevlekt met wit, zwarte staart met witte toppen (van bovenaf gezien). Witte onderstaartdekveren. Grote spitse snavel. Ondersoort *macrorhynchos*, afkomstig uit Siberië, met een fijnere snavel en meer wit op de staartpennen.